

S pričetkom gradnje jedrske elektrarne v Krškem, ki naj bi jo poganjal domači uran iz Žirovskega vrha, se je začelo premikati tudi dogajanje okoli samega rudnika urana Žirovski vrh. Mimo strokovnjakov in delavcev, ki so neposredno angažirani pri usposabljanju rudnika za polno obratovanje, le-to naj bi se zgodilo leta 1979. je nekakšen nemir zajel tudi škofjeloško občino, najbolj seveda v različne družbeno-politične in gospodarske strukture in prebivalce Poljanske doline same.

Dejstvo, da rudnik leži daleč stran od zmogljivejših komunikacij na eni strani, po drugi strani pa sredi poseljene pokrajine z Gorenjo vasjo kot najbližjim večjim krajem, seveda otežuje proces usposabljanja rudnika oziroma vsega, kar k temu sodi. Toliko bolj, če prištejemo še pokrajinske kvalitete Poljanske doline in dejstvo, da je dolina ozek koridor, v katerem tudi takšna razširitev, kakršna je v okolici Gorenje vasi, ne predstavlja najbolj primernega okvira za posege v pokrajino, posebno še, če gre za posege takšne narave, kakršen je rudnik urana.

Nekateri dejavniki, ki so že vplivali na dosedanji potek dogodkov in bodo nedvomno vplivali na njihov potek tudi v prihodnje, so bili mimogrede že omenjeni, vendar ne dovolj direktno. Kot rečeno, smo imeli doslej opravka z dvema strankama, kar je, mimogrede povedano, nekdo na seji družbenopolitičnega zbora Skupščine občine Škofja Loka upravičeno kritiziral. Na eni strani je bil investitor, kot na kratko imenujemo Geološki zavod Ljubljana, v okviru katerega še vedno deluje TOZD rudnik urana Žirovski vrh. Ob tem je treba povedati, da je bilo medtem ustanovljeno posebno podjetje v izgradnji, ki bo prevzelo odgovornost za usposobitev rudnika urana, vendar bo Geološki zavod še naprej opravljal raziskovalna dela, brez katerih tudi v prihodnje ne bo mogoče redno obratovanje rudnika.

Ob tem želimo povedati, da je investitor očitno nekoliko preozko (lahko bi rekli tehnokratsko) gledal na celotno investicijo. Na srečo je na širše vidike polnega obratovanja rudnika pravočasno začela opozarjati Skupščina občine Škofja Loka, ki se je pri tem rudniku polno angažirala, in to najbrž povsem upravičeno. Če pogledamo, kaj vključuje ta širši, lahko bi rekli kompleksnejši pristop, bo-

mo videli, da gre v glavnem za tri postavke, katerih tehtnosti in upravičenosti ni mogoče zanikati.

1. Prav tako pomembno kot tehnološka vprašanja je tudi vprašanje delovne sile, zato je občinska skupščina zahtevala od investitorja, da izdela podroben plan potreb po kadrih in predvidi dinamiko zaposlovanja ter tudi natančno pove, od kod bo potrebna delovna sila prišla in kje se bo nastanila. Na vsak način se je želela občinska skupščina izogniti sleherni improvizaciji na tem področju, ki po navadi pripelje do prevzemanja delovne sile zaradi višjih osebnih dohodkov in do naselij barakarskega tipa, ki niso samo estetsko manjvredna, ampak so manjvredni tudi tisti, ki v barakah živijo. Vrh tega je m² stanovanjske površine v baraki komaj kaj cenejši, kot je m² v bloku.

2. Nič manj upravičeno se občinska skupščina ne zavzema za maksimalno zavarovanje okolja. Brez zaščitnih ukrepov bi Poljansko dolino izpostavili nevarnosti totalnega uničenja. Najbrž brez škodljivih posledic tako ne bo šlo, kajti kar preveč različnih nevarnosti grozi prirodi in ljudem. Za sedaj se je še težko odločiti, kaj bolj ogroža vodo, zračno in vegetacijo, s tem pa direktno in indirektno tudi ljudi:

- ali bo to odlagališče jalovine;
- ali transport nevarnih tovorov, kot je žveplena kislina;
- ali plin radon;
- ali sama predelava uranove rude, za katero bodo potrebne velike količine žveplene kisline in kurilnega olja, itd.

Vsaka od teh nevarnosti zase in vse skupaj pa so seveda v konfliktu zlasti s tistimi koncepcijami, ki so Poljansko dolino videle kot področje, v katerem naj bi poleg kmetijstva cvetel edinole še turizem in rekreacija. Za večji razmah industrije pa tako ni kdove kako ugodnih pogojev.

3. Prav tako odločno ali še bolj se je postavilo vprašanje ceste od Škofje Loke do Gorenje vasi oziroma do Todraža. Resnično si je nemogoče predstavljati težke tovornjake na cesti, kakršna je sedanja, pa čeprav bi se promet povečal samo za 20 % v primerjavi s sedanjim. Važnejše kot to je dejstvo, da bo pri tem šlo za prevoz nevarnih tovorov, kar pomeni, da samo ena prometna nesreča lahko uniči Soro. Zato je logično, da skupščina obči-

ne glede tega ne misli delati nobenih kompromisov.

Skupščina občine Škofja Loka opozarja investitorja tudi na to, da ji ni vseeno, ali bo rudnik obratoval rentabilno ali nerentabilno, vendar naj bo lo omejeno le mimogrede.

Zahteve občinske skupščine, da je treba te širše vidike obravnavati kot sestavni del investicije same, so že rodile določene rezultate:

— tako je Republiška skupnost za ceste (prej: Cestni sklad) že uvrstila v srednjeročni načrt izgradnje cestnega omrežja v Sloveniji za razdobje 1976-1980 tudi cesto Škofja Loka—Gorenja vas,

— študija o varstvu okolja je v teku,

— v izdelavi je tudi študija o socioloških implikacijah odpiranja rudnika urana.

Študija o socioloških implikacijah naj bi pomagala razrešiti problem lokacije stanovanjskih objektov v Poljanski dolini in Škofji Loki in s tem tudi problem razporeditve delavcev. Potemtakem je osrednji problem te študije vprašanje optimalne lokacije stanovanjskih objektov. Vendar je ob tem treba upoštevati, da odgovor na to vprašanje nikakor ni lahek. Razporeditev stanovanjskih objektov, tipi zgradb, obseg in značaj spremljajoče infrastrukture — vse je preveč odvisno od odgovora na predhodno vprašanje, namreč, kdo bo v rudniku sploh zaposlen.

Od tega, kakšno bo pri okoli 600 zaposlenih razmerje med domačini in prišleki, je odvisno, koliko in kakšna stanovanja bo sploh potrebno zgraditi, zediniti pa se bo treba tudi glede tega, kaj je optimalna lokacija. Optimalna lokacija namreč lahko pomeni mnogo zelo različnih stvari:

— lahko pomeni čim bližje rudniku, ker v tem primeru odpadejo dolge vožnje na delo,

— lahko pomeni tam, kjer obstajajo možnosti zaposlitve ženske delovne sile, to je žena rudarjev,

— lahko pomeni tam, kjer že obstajajo vsaj nekateri spremljajoči objekti, kot so šole, vzgojno-varstvene ustanove, zdravstveni dom, kulturne institucije, športni objekti itd,

— lahko pomeni tudi čim dalj od večjih koncentracij prebivalstva, sredi zelenja, v miru,

— lahko pomeni tudi takšno razporeditev, ki bo čimbolj pospeševala vzpostavitev pristnih človeških kontaktov z domačini in s tem čimprejšnjo integracijo

z njimi v posamezni lokalni skupnosti in s Poljanci nasploh.

Sele potem, ko bo na splošnem nivoju razčiščeno vprašanje optimalnosti, bo mogoče predlagati konkretne rešitve, pri čemer pa ne bo mogoče mimo nekaterih dejstev, ki utegnejo odločilno vplivati na razporeditev delavcev v prostoru:

— rudnik urana Zirovski vrh bo živel le določeno dobo, potem pa bo zamrl kot vsak drug rudnik,

— nahajališča urana niso omejena samo na Zirovski vrh, ampak segajo tudi v smeri proti Škofji Loki in Selški dolini.

— lokalni dejavniki (mišljena je predvsem Gorenja vas) vidijo v rudniku priložnost, ki je ne gre zamuditi, razlike se pojavljajo med njimi samo v stopnji previdnosti.

Pri odgovoru na vprašanje, od kod bodo delavci prišli, je mogoče misliti na naslednje vire:

1. Z gotovostjo lahko računamo, da se bo v rudniku zaposlilo določeno število domačinov, čeprav so rezerve v Poljanski dolini minimalne.

2. Nekaj upanja, vendar ne veliko, se polaga na rudarje iz rudnikov, kot so Idrija, Zagorje, Senovo, ki zapirajo vrata.

3. Nekaj upanja se polaga tudi na zdomce, čeprav je negotovo, kolikor jih utegne priti, kajti vse preveč je odvisno od ekonomske situacije v svetu.

4. V nekaterih nerazvitih predelih Slovenije so sicer določene rezerve, vendar je vprašanje, če bo tako še leta 1979 (zlasti še v situaciji, ko si vsi skupaj prizadevamo pospešiti razvoj manj razvitih regij).

5. Kadar ni šlo drugače, smo se doslej v Sloveniji obrnili na druge republike in najbrž tudi v tem primeru brez tega ne bo šlo, čeprav vemo, da bodo glede tega nastopile določene težave.

Količinsko je težko natančneje ovrednotiti posamezni vir delovne sile, pa tudi ko bo to storjeno, še ne bomo vedeli, koliko delavcev bo dejansko prišlo. Upoštevati je namreč treba, da gre tukaj za rudnik in da se ljudje v situaciji, ko ni težko dobiti dela, odločajo drugače, kot bi se sicer. Tukaj imam v mislih delo v jami, čeprav vemo, da bo rudnik potreboval veliko ljudi, ki ne bodo delali v jami. Za delo v jami pa tudi na delavce iz drugih republik danes ni mogoče več s takšno gotovostjo računati kot pred leti, še manj pa na domačine, kajti rudarjenje pri njih res nima nobene tradicije. Ekonomsko bi rešili vprašanje, če bi loško gospodarstvo

poiskalo nekakšne notranje rezerve, tako da bi se sprostilo določeno število delavcev, ki bi se potem zaposlili v rudniku (seveda, če bi sami pristali na to). Odpiranje novega delovnega mesta namreč stane kar precej denarja (po nekaterih ocenah okoli 60 starih milijonov).

Rudnik s predvidenim številom zaposlenih delavcev bo skupaj z njihovimi svojci vsekakor predstavljal dokaj oster poseg v stabilno socialno okolje Poljske doline. Tudi največji kraji v njej so v bistvu zelo zaprte lokalne skupnosti, ki poznajo v glavnem le odliv in le zelo skromen priliv. Glede priliva ljudi iz bolj oddaljenih krajev in iz drugih republik pa imajo sploh še zelo skromne izkušnje. Prva generacija »uranarjev«, kot domačini že od vsega začetka imenujejo de-

lavce, zaposlene v rudniku, je prišla sicer iz drugih republik, predvsem iz Srbije, kajti raziskovalna dela je tedaj opravljal Zvezni zavod za nuklearne surovine, vendar je bilo njihovo število dokaj skromno, poleg tega pa so bili to v večini šolani ljudje.

Zato bo treba pri podrobnem urbanističnem planiranju upoštevati izkušnje drugih krajev, ki so doživeli podobne pretrese. Predvsem bo treba težiti za tem, da se preseže nivo bivanja, ki je tako značilen za rudarske kraje (služba-dom-gostilna), po drugi strani pa z aktivnimi posegi usmeriti razvoj odnosov v smeri razumevanja in integracije, ne pa v smeri nepetosti in celo sovraštva. V ta namen bo potrebno izdelati podroben program akcij in jih seveda potem tudi izvesti.

Tomo Štefe

NEKAJ O RADIOAKTIVNOSTI VODA V OBMOČJU ŽIROVSKEGA VRHA

V okviru rudarsko-geoloških raziskovanj v območju Žirovskega vrha so bile opravljene tudi hidrogeološke raziskave, ki so ločile kamnine po tipu poroznosti, ugotovile vrste vodonosnikov, kvaliteto voda glede na fizikalno-kemične značilnosti in naravno radioaktivno ozadje površinskih in podzemeljskih voda. Zavod za varstvo pri delu je opravljal mesečne meritve absolutne alfa aktivnosti v algah v Brebovščici, četrletne meritve Brebovščice pred pritokom vode iz rudnika in vsakodnevno vzorčenje in merjenje desetdnevnega kompozitnega vzorca v Brebovščici in Sori. Institut »Jožef Stefan« je med drugimi nalogami raziskoval tudi vpliv rudnika v območju Brebovščice in Sore z rednimi analizami skupne jamske vode iz rudnika in z mesečnimi analizami potoka Brebovščice in Sore na splošno beta aktivnost ter koncentracije radona, radija in urana v vodi. Geološki zavod je v okviru svojih hidrogeoloških raziskav z mrežo analiz na izviri in na površinskih vodah ugotavljal naravne koncentracije Rn, Ra, U in splošno beta radioaktivnost.

Na jugozahodnem delu Žirovskega vrha v območju Račeve in Žirov ni bilo opaziti nikakršnega izrazitega povečanja ene od teh komponent. V severovzhodnem obrobju, v Todražu in v Brebovnici je opaziti le malenkostno zvečanje koncentracije urana in radona.

Višjo količino urana, večjo beta radioaktivnost in mestoma višjo količino radona opazujemo v okolici Gorenje vasi.

Pri tem je treba opozoriti, da so te količine še vedno v mejah dovoljenih koncentracij in da zaradi tega ni potrebno nobeno vznemirjenje, posebej še, ker so to količine, ki so v vodah v naravnih količinah in v naravnih razmerah.

Opazovanja na Sori, Račevi in Brebovščici kažejo, da je le v Brebovščici opaziti rahel porast koncentracije Ra po sotočju z vodo, ki doteka iz rudnika in v kateri je koncentracija Ra že zelo blizu najvišji dovoljeni. Vendar se koncentracija tega elementa v Brebovščici znatno zmanjša in količina se do izliva v Soro zniža na normalno, naravno vrednost.

V Sori je značilna nekoliko višja naravna koncentracija radona, ki se od Žirov navzdol zelo spreminja, zmanjšuje do Gorenje vasi in znova naraste do Poljan. Vendar je ta vrednost že sicer zelo spremenljiva.

Iz tega lahko sledi, da so naravne vrednosti radioaktivnih elementov v vodah območja Žirovskega vrha v normalnih mejah. Rudarjenje v Todražu na površinske vode in okolje za sedaj še nima bistvenega vpliva, na Soro pa še sploh ne. Vendar se ta vpliv s povečanjem rudarjenja lahko poveča. Temu morajo načrtovalci posvetiti posebno pozornost.

Viri: D. Novak — I. Kobač, Kratek pregled naravnega ozadja radioaktivnosti voda v Žirovskem vrhu. 8. simpozij jug. društva za zaščito pred sevanjem, Herceg Novi 1975. — I. Kobač, Merjenje koncentracije radona in radija v rekah na področju SR Slovenije. Idem.

Dušan Novak